

RAFİQ YUSİFOĞLU

4180

Y-92

240145

UŞAQ ƏDƏBİYYATI

Dərslik Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi Elmi-Metodik Şurası "Məktəbəqədər tərbiyə və ibtidai məktəb" bölməsinin qərarı (17.04.2002-ci il, protokol №2) və Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirinin 07.05.2002-ci il tarixli əmri ilə (qrif 433) təsdiq edilmişdir.

M.F.Əliyev adına
Azərbaycan Milli
Kitabxanası

Bakı
Şirvanəşr
2006

Su oldu, axdı getdi!

TOFIQ MAHMUD
(1931 - 1997)

Təbiət hadisələrinə şair gözü ilə baxıb, onu poetik lövhələr vasitəsi ilə balaca oxuculara çatdırmaqla bilmək üçün yazıçı həm təsvir obyektini hərtərəfli öyrənməli, həm mövzuya uyğun bədii forma tapmağa çalışmalı, həm də uşaqların yaş xüsusiyyətini mütləq nəzərə almalıdır. Həyatını uşaq ədəbiyyatına həsr edən Tofiq Mahmudun yaradıcılığına nəzər salarkən görürük ki, o, məhz bu istiqamətdə yaradıcılıq axtarışları aparmış, xeyli uğurlar qazanmışdır.

Mehdiyev Tofiq Mahmud oğlu Şahbuz rayonunda anadan olmuşdur. Orta təhsilini Bakıda başa vuran Tofiq Bakı Dövlət Universitetinin filologiya fakültəsinə qəbul olunmuşdur, 1954-cü ildə oranı bitirmişdir. Əmək fəaliyyətinə maarif nazirliyində metodist kimi başlayan T. Mahmud 1958-ci ildən 1961-ci ilədək "Azərbaycan müəllimi" qəzeti redaksiyasında xüsusi müxbir işləmiş, 1961-ci ildə tale onu "Göyərçin" jurnalına aparıb çıxarmışdır. O vaxtdan T. Mahmud vəzifə e'tibarilə pillə-pillə yüksəlmiş, ədəbi işçi vəzifəsindən baş redaktor vəzifəsinə qədər müxtəlif işlərdə çalışmışdır. 1997-ci il aprel ayının 4-də Bakıda vəfat etmişdir.

Tofiq Mahmudun əsərlərinin mövzusu rəngarəngdir. Onun balaca qəhrəmanları daha çox gözəməyə, görməyə, şahidi olduqları hadisələrin mahiyyətini öyrənməyə həvəs göstərir. Hiss olunur ki, şair görüb-duyduğu, müşahidə etdiyi hadisələri qələmə alır. Elə buna görə də onun şe'rləri təbiiyi, həyatiliyi ilə diqqəti cəlb edir.

T. Mahmudun uşaq psixologiyasına yaxından bələdliyi onun şe'rlərinin müvəffəqiyyətini təmin edən başlıca cəhətlərdən biri kimi yadda qalır. Bu baxımdan "Apar məni", "Ehey, durnalar", "Çiçək gətirdi", "Evdə təkdir", "Hirsənən oğlan", "Şe'r sevən qız", "Dəfçalan", "Uzunburun" və s. bu qəbildən olan şe'rlər maraqlıdır. Ona görə ki, bu əsərlərdə şair hadisələri təsvir etməklə yanaşı öz balaca qəhrəmanlarının bədii portretlərini də yaratmağa çalışır və əsasən məqsədinə nail olur. Digər tərəfdən təbii, hadisələrin özündən doğan yumor bu şe'rlərin bədii dəyərlərini xeyli artırır, onları oxunaqlı edir.

Susan kimi dəf,
Alışla doldu
Hər yan, hər tərəf...
Çıxdı bu zaman
Dəfin dahından
Elə dəf boyda
Çıxıqlı oğlan...

Yaxud, "Şe'r və şar" şe'rinə nəzər salaq. Burada səhnəyə çıxan uşağın əlindəki şarın gözlənilmədən partlaması, salondakı gülüş, uşağın çəşib özünü itirməsi, özünü ələ alıb şe'ri əzbər söyləməsi, daha sonra cərgələr arasında bir neçə şarın partladılması çox təbii, inandırıcı boyalarla əks olunmuşdur.

Tofiq Mahmudun bəzi əsərlərində uşağın özünün bədii obrazı yoxdur, lakin həmin şe'rlərdə təsvir olunan hadisələr balaca oxucunun diqqətini cəlb edir. "Xoruzlar", "Yüklü arı", "Küsən bulud", "Bir torba qoz", "Ayı balası", "Çəpşin hay-küyü", "Dovşanın beşi" və s. bu kimi şe'rlərin simvolik qəhrəmanları öz məzəli hərəkətləri, danışıqları, qərübə mühakimələri ilə uşaqların özlərini xatırladırlar.

Doğma diyarı sevdirmək, onun keçmişini, bu gününü və gələcəyi haqqında maraqlı məlumat vermək uşaq ədəbiyyatının qarşısında duran başlıca vəzifələrdəndir. Bu həqiqəti dərinlən dərk edən şair Azərbaycanın səhərlərinin, kəndlərinin poetik xəritəsini yaratmağa çalışır. O, balaca qəhrəmanlarını Kəlbəcərə, İsmayıllyya, Girdmançay sahillərinə, Lahıca, Başqala, Qara nohura, İçərişəhərə, Nabrana, Gəncəyə, Göygölə... qiyabi səyahətə aparır. Şair təsvir etdiyi bu yerlərin xarakterik cizgilərini ön plana çəkmək yolu ilə getməyə çalışdığından onun həmin mövzuda yazdığı əsərlər maraqlıdır.

Tofiq Mahmudun yaradıcılıq nümunələri içərisində təbiətə həsr olunmuş şe'rlər çoxluq təşkil edir. Bu yazıların lirik qəhrəmanları təbiətlə sıx təmasda təsvir olunurlar. Şair öz oxucularını meşə yolu ilə, çiğirlarla səyahətə aparır, bu "yaşıl xəzinə"nin hər ağacı, hər kolu, otu, yarpağı, çiçəyi, meyvəsi, mami-ni, torpağı haqqında məlumat verir.

Bu, işıqlı meşədir,
Yarpaqlı meşədir.
Hər ağacda hər yarpaq,
Bir çirəkdir, bir çirəq.
Necə işıqlı rəng var,
Işıqlardan çələng var.
Işıqlı vardır, bilin,
Nərgizin, qorənilin!

"Göyqurşağının rəngləri" nağılında gövsi-qüzehin necə yaranması poetik lövhələrlə canlandırılır. "Su zanağının nəğməsi" nağılında isə su zanağı, çinar və buludun simvolik obrazı yaradılmış, insanlar arasında saf, təmiz məhəbbət, sədəqəti təbliğ etmək məqsədi qarşıya qoyulmuşdur. Nağıldakı lövhələr canlıdır, cazibədar. Su zanağının gözəlliyini heyranlıqla tərənnüm edən şair onu su üstünə səpələnmiş bir ovuc qara, ağ yelkənə bənzədir.

T. Mahmud təbiəti duyan, onu vurğunluqla tərənnüm edən, hər otu, hər çiçəyi, yarpağı, ağacı, meyvəni, quşu, böcəyi xarakterik cizgilər vasitəsi ilə balaca oxucularına təqdim edən şairlərimizdəndir. Bu baxımdan, onun "Meşənin rəngləri" adlı poeması daha çox diqqəti cəlb edir. Bədii sözün qüdrətinə arxalanan şair meşənin müxtəlif, bir-birinə bənzəməyən lövhələrini yaradır. Bu lövhələr tez-tez dəyişdiyindən təsvirlər yorucu təsir bağışlamır. Şair gah yağışlı, gah dumanlı-çisginli, gah günəşli havalarda, gah səhər, gah günorta, gah axşam, gah da gecə vaxtı oxucunu meşəyə qiyabi səyahətə aparır. Ayrı-ayrı, bir-birinə bənzəməyən lövhələr hamısı birlikdə meşəni tam təsvir etmək imkanı yaradır.

"Abşeronun sahilləri" poemasında Orxan və Süsənin yaddaqalan bədii obrazı yaradılmışdır. Şair Abşeronun özünəməxsus gözəlliklərinə bu balaca qəhrəmanlarının gözü ilə baxmağa çalışmış, hadisələrə maraqlı, uşaq xarakterinə uyğun bədii forma tapa bilmişdir.

Tofiq Mahmudun istər Azərbaycan, istərsə də digər dillərdə xeyli əsərləri çap olunmuşdur. Biz onu həm şair, həm nasir, həm dramaturq, həm publisist, həm də tərcüməçi kimi tanıyırdıq.

Tofiq MAHMUD

EHEY...DURNALAR...

Ehey...ehey... durnalar,
Qollarımı açırım,
Sizinlə uçmaq üçün
Arxanızca qaçıram.

Ehey... ehey... durnalar,
Bir anlıq dala baxın,
Məni yerdən götürün,
Cərgənizə buraxın!...

Ehey... ehey... durnalar,
Qanad açmaq istəyirəm.
Mən də bu göy üzünə
Qalxıb uçmaq istəyirəm.

Ehey... ehey... durnalar,
Sizi izləyəcəyəm.
İndi qaçdığım yerdə
Sizi gözləyəcəyəm.

PAPAQLAR

Məşədə, ağaclarda
Qara-qara papaqlar
Saxlayır yuvaları -
Papaqları budaqlar.
Tökülüb papaqlara
Çoxlu-çoxlu yarpaqlar.
Onları görsələr də,
Əl uzatmır uşaqlar.
Çünki quşlar papaqda
Bala çıxaracaqlar.

LAHIC USTALARI

Çoxdandır heyran qoyub
Obaları, elləri,
Lahic ustalarının
İşləri, əməlləri.
Buyur, dağ kəndinə gəl.

Hansı höyəyə girsən,
Burda zavoda bənöz
Qaynar həyat görürsən...
Qarşılaraq ustalar
Səni gülür baxışla.
Tanış edər vurduğu
Neçə-neçə naxışla.
Görürsən ki, onların
Qızıldandır əlləri,
Mən tərifə layiqdir
İşləri, əməlləri.
Çox böyükdür qüdrəti
Lahic ustalarının.
Dünya gözür şöhrəti
Lahic ustalarının.

YAĞIŞ YAĞIR DƏNİZDƏ

Damlalar nizə-nizə,
Yağış yağır dənizə.
Su üstü çopur-çopur,
Hər damla suya hopur.
Üstü inci dolu sap
Göydən asılıb qalır.
Gətirmir bu yükə tab,
Dəniz üstə qımlır.
Gah təyyarə yaradır,
Gah fəvvarə yaradır.
Dənizdən buxar kimi
Uçub, qucur göyləri,
Köçəri quşlar kimi
Bu gün qayıdır geri.
Qayıdır dəstə-dəstə,
Şənlənir dəniz üstə,
Bu quş - damla necə çox,
Sayı-hesabı da yox...
Bəlkə gözür dən izi,
Elə döyür dənizi.
Köçəri quş - damlalar,
Çalır sanki laylalar.
Bu da xoş gəlir bizə,
Yağış yağır dənizə...

ÜFÜQLƏR

Üfüqlər gah bozandır,
Üfüqlər gah qızandır.
Gah gümüş kimi parlaq,
Gah da mavi, sarı, ağ.
Çəmən kimi min cürə
Rəngə çalır üfüqlər.
Bəlkə səhər çağından,
Bəlkə axşam çağından,